

Makeiset ja virvoitusjuomat kouluissa ja oppilaitoksissa

Opetushallitus ja Kansanterveyslaitos suosittelevat, että kouluissa ja oppilaitoksissa ei ainaakaan kouluaihana ole säännöllisesti myytävänä makeisia, virvoitusjuomia tai sokeroituja mehuja. Välipala-automaattien tai kioskien tulee tarjota koululaisten terveyden ja kasvun kannalta suositeltavia tuotteita. Kouluissa ja oppilaitoksissa tulee olla myös maksuton, hygieeninen ja helppo mahdollisuus juoda janoon puhdasta, raikasta vettä myös muuna kuin aterioiden tarjoiluajankohtina.

Suomalaisten lasten ja nuorten ylipaino on lisääntynyt viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana merkittävästi. Lasten ja nuorten makeisten ja virvoitusjuomien kulutus on kasvanut sekä jatkuva napostelu lisääntynyt. Kulutustottumukset myötävaikuttavat lasten ja nuorten lihomiseen sekä ovat uhka suun ja hampaiston terveydelle. Paino- ja terveyskehitystä sekä kulutustottumuksia sääteleviin tekijöihin, ruokavalintoihin ja liikuntaan, vaikuttavat osaltaan ympäristö, vanhemmat, kaverit ja koulu. Tutkimusten mukaan myös lapsille suunnatun mainonnan määrä ja sisältö sekä tuotteiden saatavuus muokkaavat kulutustottumuksia. Elintavat ja valinnat eivät ole vain lapsen tai nuoren vapaan valinnan tuloksia eivätkä voi olla yksinomaan nuoren yksilön vastuulla.

Kouluissa ja oppilaitoksissa ovat yleistyneet makeis- ja virvoitusjuoma-automaatit, joilla on ristiriitainen viesti tavoitteiden mukaiseen terveys- ja ravitsemuskasvatukseen sekä koulu-ruokailun arvostamiseen. Makeisten ja virvoitusjuomien tarjontaa kouluissa perustellaan usein oppilaskuntatoiminnan tukemisella. Myyntituloilla oppilaskunnat saavat varoja toimintaansa. Opetushallitus ja Kansanterveyslaitos korostavat, että oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden ja yrittäjyyden tukeminen on sinänsä tärkeä tavoite. Kioskitoiminnan ylläpitäminen on suositeltavaa, mutta se ei saa olla ristiriidassa koulun terveys- ja ravitsemuskasvatuksen kanssa. Myytävien tuotteiden terveellisyys ja tarkoituksenmukaisuus on tarpeen varmistaa.

Tämä tiedote on tarkoitettu tukemaan kouluja ja oppilaitoksia sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan työtä välipala-automaattien sekä kioskimyyntin tarjontaan liittyvissä kysymyksissä. Tavoitteena on tukea lasten ja nuorten tervettä kasvua ja kehitystä sekä siihen liittyvää terveys- ja ravitsemuskasvatustyötä. Kouluissa ja oppilaitoksissa sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa on tärkeää sopia tavoitteita tukevista pelisäännöistä. On tärkeää, että näitä asioita käsitellään myös kotien ja koulun kesken. Terveyskasvatus on kodin ja koulun yhteinen asia.

Opetushallitus ja Kansanterveyslaitos pitävät tärkeänä, että lasten ja nuorten terveyden edistämistä tukevat kansalliset tavoitteet otetaan huomioon kaikissa kouluissa, oppilaitoksissa sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Tämän tiedotteen laatimisessa on kuultu Kuluttajavirastoa. Tiedote on hyvä saattaa myös oppilaiden ja opiskelijoiden vanhempien sekä esimerkiksi oppilaskuntien, johtokuntien, vanhempainyhdistysten ja luokkatoimikuntien ja muiden yhteistyökumppanien tietoon.

Kirsi Lindroos
pääjohtaja
Opetushallitus

Pekka Puska
pääjohtaja
Kansanterveyslaitos

Liite Muistio

Muistio

Makeiset ja virvoitusjuomat kouluissa ja oppilaitoksissa

Opetushallituksen ja Kansanterveyslaitoksen yhteisellä tiedotteella pyritään tukemaan koulujen ja oppilaitosten terveys- ja ravitsemuskasvatusta. Tiedote on laadittu ajatellen erityisesti alaikäisiä esi- ja perusopetuksen oppilaita, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten opiskelijoita sekä aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvia lapsia.

Tässä tiedotteen muistio-osassa käsitellään oppimisympäristöjen makeis- ja virvoitusjuomatarjontaa, terveen kasvun ja kehityksen tukemista, oppilashuollon ja erityisesti kouluruokailun tehtävää terveyden ja turvallisuuden edistämässä sekä terveys-, ravitsemus- ja tapakasvatuksen tavoitteita. Samoja periaatteita voidaan soveltaa erilaisten yhteisöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön (esimerkiksi aamu- ja iltapäivätoiminta) sekä niiden tuottamien palvelujen käyttöön.

Tiedotteen lähtökohtina ovat kansalliset terveyden edistämisen tavoitteet, koululakien tavoitteet terveen kasvun ja kehityksen tukemisessa sekä kuluttajasuojiaan liittyvät tavoitteet. Tiedote perustuu perusopetus- ja lukiolakiin, lakiin ammatillisesta koulutuksesta, kuluttajansuojalakiin sekä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2004.

Opetuksen ja kasvatuksen tavoitteet

Perusopetuslain mukaan opetus tulee järjestää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Perusopetuslain mukaisessa aamu- ja iltapäivätoiminnassa tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä, luodaan perustaa hyvälle vapaa-ajanviettotavoille sekä autetaan perheitä kasvatustehtävän toteuttamisessa.

Lukiolaissa ja laissa ammatillisesta koulutuksesta tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvamista hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, työelämän, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. Nuorten lukiokoulutuksessa ja nuorille järjestettävässä koulutuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Kouluruokailun tavoitteet osana oppilas- ja opiskelijahuoltoa

Oppilas- ja opiskelijahuollolla tarkoitetaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Perusopetukseen osallistuvalla

on tarjottava jokaisena työpäivänä tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu, täysipainoinen ja maksuton ateria. Aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvalla lapsella tarjotaan aina kouluruokailua täydentävä, monipuolinen välipala. Päätoimississa opinnoissa opiskelijalla on oikeus maksuttomaan ateriaan niinä työpäivinä, joina opetussuunnitelma edellyttää opiskelijan läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa.

Kouluruokailu, siihen liittyvät välipalat ja erityisruokavaliota noudattavien oppilaiden terveyden seuranta ovat tärkeä osa oppilashuollon työtä. Koulun opetussuunnitelmassa veloitetaan kuvaamaan oppilashuollon tavoitteet ja keskeiset periaatteet sekä toiminta kouluyhteisön terveyden, hyvinvoinnin, turvallisuuden, sosiaalisen vastuullisuuden ja vuorovaikutuksen edistämiseksi. Kouluruokailun avulla pyritään edistämään oppilaiden terveyttä ja työtehoa sekä samalla koko kouluyhteisön hyvinvointia. Kouluruoan tulee kattaa osa lapsen ja nuoren päivittäisestä ravinnontarpeesta ja täydentää päivän muuta, kodeissa tapahtuvaa ruokailua. Tavoitteena on totuttaa oppilas ravitsemuksellisesti oikeanlaisiin ruokailutottumuksiin ja hyviin tapoihin. Kouluruokailu mahdollisine välipaloinen on osa koulupäivää ja opetusta.

Kouluterveyskyselyn mukaan kouluruokaa syödään aiempia vuosia paremmin. Kuitenkin vain pieni osa ylempien vuosiluokkien oppilaista syö koko aterian (lämmin ruoka, tuorelisäke, leipä, levite ja ruokajuoma). Epäterveelliset välipalat ovat yleisiä varsinkin ylempien vuosiluokkien oppilaiden keskuudessa ja kertovat vallitsevasta napostelukulttuurista.

Kouluruoka pitää tarjoilla houkuttelevasti esille pantuna. Jos oppilaat ottavat ruokaa itse, ohjaukseen ja neuvontaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lautasmalli ja selkeät malliateriat havainnollistavat aterian oikeaa koostamista ja edistävät samalla terveellisten ruokatottumusten oppimista ja omaksumista. Lisäksi kouluissa, oppilaitoksissa ja toimintatiloissa tulee olla maksuton, hygieeninen ja helppo mahdollisuus juoda janoon puhdasta vettä myös ruokailuaikojen ulkopuolella.

Välipala-automaatit

Yhteiskunnassamme vallitsevien arvojen mukaan lasten terveys ja hyvinvointi on merkittävä ja tavoiteltava asia. Kuitenkin lihavuuden yleistyminen etenkin lapsilla on kasvava huolenaihe. Makeisten ja virvoitusjuomien sisältämä sokeri sekä jatkuva napostelu ovat vakava uhka myös suun ja hampaiden terveydelle. Kouluikäisten lihominen ja hampaiden reikiintyminen pitää pysäyttää.

Koulun tulee toimia kasvattajana ja puolueettomana tiedon jakajana. Kuntien, opetuksen ja koulutuksen järjestäjien sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestelyistä vastaavien tulee kiinnittää huomiota siihen, että kouluissa tulee edistää koululaisten terveyttä. Tästä syystä myös automaateissa tai kioskimyynissä tarjottavien

tuotteiden tulee olla ravitsemuksellisesti tarkoituksenmukaisia ja kuluttajansuojalain mukaisia. Makeis- ja virvoitusjuoma-automaatit sekä säännöllinen kioski-myynni kouluissa viestittävät kuitenkin makeisten ja sokeroitujen juomien kuulumisesta tavalliseen arkeen. Automaattien ja kioskien tuotetarjonta voi houkuttaa lasta valitsemaan epäterveellisen vaihtoehdon terveellisen välipalan sijaan tai korvaamaan niillä kouluaterian.

Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden tukeminen

Makeisten ja virvoitusjuomien tarjontaa kouluissa on perusteltu oppilaskunta-toiminnan tukemisella. Oppilaskunnat kantavat usein vastuun automaatti- ja kioskitoiminnasta. Myynnistä saatavilla tuloilla ne saavat varoja omaan toimintaansa. Uusien opetussuunnitelmien myötä sekä perusopetuksessa että lukioissa on aihekokonaisuuksia, jotka korostavat osallistuvan ja aktiivisen kansalaisuuden merkitystä. Näiden kokonaisuuksien tulee näkyä kouluissa sekä oppiaineissa että koulun toimintakulttuurissa. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden tukeminen on tärkeä tavoite. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta tulee kuitenkin ohjata siten, että se tukee opetus- ja kasvatustavoitteita. Automaattien ja kioskitoiminnan ylläpitäminen on suositeltavaa osallisuuden näkökulmasta. Huomiota on kiinnitettävä tuotetarjontaan, joka ei saa olla ristiriidassa koulun terveys- ja ravitsemuskasvatuksen kanssa.

Terveellinen ja turvallinen oppimisympäristö

Opetukseen sekä aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuvalla on oikeus turvalliseen toimintaympäristöön. Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön kattaa sekä fyysisen että psyykkisen turvallisuuden.

Tavoitteena on sopivasti ajoitettu ruokailu hyvälaatuisessa oppimisympäristössä. Ruokailutauot kouluissa ja oppilaitoksissa rytmittävät päivän työtä ja antavat sekä oppilaille ja opiskelijoille että koulun henkilöstölle mahdollisuuden virkistäytyä. Oppilaan ja opiskelijan koulupäivän rytmiin tarkoituksenmukaisesti sopiva ruokailu ajoitetaan yleiseen lounasaikaan. Kiireettömään syömiseen ja ulkoiluun on varattava riittävästi aikaa. Oppilaalla ja opiskelijalla pitää myös olla mahdollisuus syödä ravitsemuksellisesti täysipainoinen, varsinaista kouluateriaa täydentävä välipala silloin, kun koulutuntien ajoittuminen tai aamu- ja iltapäivätoimintaan osallistuminen sitä edellyttää.

Oppilaiden ja opiskelijoiden päivittäinen ruokailu, koulujen oppimisympäristöt ja aamu- ja iltapäivätoiminnan toimintaympäristöt ovat tulevaisuudessa avainasemassa oppimista, osaamista, hyvinvointia ja kansanterveyttä ajatellen. Ruokailu kouluissa on parhaimmillaan luonteva, vuorovaikutustaitoja harjoittava ja yhteisöllinen terveys- ja ravitsemuskasvatustapahtuma. Varhain omaksutuilla ruokailutottumuksilla on elinikäiset terveydelliset vaikutukset. Koko koulu yhteisön hyvin-

vointia, hyvää kouluilmapiiriä ja oppimista edistetään, kun koulupäivän rytmi, ravinto ja liikunta ovat tasapainossa.

Kuluttajansuoja

Alaikäiset, alle 18-vuotiaat lapset ja nuoret ovat kuluttajansuojalaissa erityisasemassa. Alaikäisiä voidaan heidän tietojensa tai kokemustensa rajoittuneisuuden vuoksi pitää tavallista alttiimpina markkinoinnin vaikutuksille. Tämän takia markkinointia arvioidaan keskimääräistä tarkemmin. Kuluttajansuojalain yleislausekkeen mukaan markkinoinnissa ei saa käyttää hyvän tavan vastaista tai muutoin kuluttajien kannalta sopimatonta menettelyä. Hyvän tavan vastaisuudesta on kyse silloin, kun mainos on ristiriidassa yhteiskunnassa yleisesti vallitsevien arvojen kanssa. Sopimattomuudesta on kyse silloin, kun markkinoinnilla voi olla vaikutusta kuluttajan rationaaliseen ostopäätökseen.

Koulun ei ole tarkoitus toimia markkinointikanavana. Kouluissa sekä lasten ja nuorten toimintaympäristöissä yleistyneiden juoma- ja muiden elintarvikeautomaattien ulkoasu voi toimia sellaisenaan markkinointiviestinä. Markkinoinnin arvioinnissa on otettava huomioon ne vallitsevat kansanterveydelliset päämäärät, joita halutaan edistää. Suunniteltaessa automaattien käyttöönottamista on huomattava, että kuluttajansuojalainsäädännön mukaan alle 18-vuotiaiden vanhemmilla on oikeus päättää, millaista markkinointia heidän lapsiinsa saa kohdistaa. Jos automaatin kyljessä on virvoitusjuoma- tai makeismainos, kyse on markkinoinnista.

Opetushallitus ja Kuluttajavirasto ovat laatineet yhteistyössä muistion (30.8.2004) koulujen ja oppilaitosten tueksi yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä varten. Muistion päivitystyö on aloitettu. Muistiossa käsitellään pääsääntöisesti yritysyhteistyötä ja kaupallisten aineistojen tai palvelujen käyttöä opetuksessa.

Yhteyshenkilöitä Opetushallituksessa ovat

Manninen Marjaana, ylitarkastaja, kouluruokailu
puh: (09) 7747 7265 tai sähköposti

Peltonen Heidi, ylitarkastaja, terveystieto, oppilashuolto
puh: (09) 7747 7271 tai sähköposti

Hannén Krisse, undervisningsråd, svenskspråkig utbildning
tel: (09) 7747 7313 eller elektronisk post

Opetushallitus
vaihe: (09) 774 775
e-mail: etunimi.sukunimi@oph.fi; förnamn.efternamn@oph.fi